

MIKLYA LUZSÁNYI MÓNIKA
Cselédkönyv

Forgatta a cselédkönyvet a kezében, játszott vele, fiatal még, alig csirke, éppen vágni való. Sosem szerette a kitanult cselédeket, a más idomítását, inkább kínlódott az alig serdültekkel, megörjítették az idegen mozdulatok, a más házakból előörökített szokások.

Az anyja is nagy házat vezetett, a gyerekkorát malter szaga lengte be, alig álltak még a fasori paloták, építettek a székesfővárosban mindenütt. A családi villák közül az övék az elsők közül való volt, mézszagúan új, az utcai szobák bálterem nagyságúak, kellett a személyzet. Az anyja kemény kézzel fogta őket, ragyogtak a rézkilincsek, az úri szoba perzsaszőnyegén a bülbülmadár, a pipatóriumban apja pipáit is leporolták naponta, anyja budoárjában a fésülködő asztalon még a hajkefék is glédában álltak. Mi ez a körüti nyolcszobás az ő fasori villájukhoz képest, semmi, egerlyuk, csak aztán a háború, akkor megrendült a villa, az elcsatolt területekről alig tudták kimenteni a pénzüket, a bankok inogtak.

– Az a fiú ott, Héderváry Sanyi mellett, már most miniszteri tanácsos, jó párti. Ügyesen helyezkedik, nagy karrier előtt áll, meglásd, főtanácsos lesz hamarosan.

– És fess is.

– Nem utolsósorban. Jól jársz vele.

Hajós Nelly jobban járt, pedig ő is azon a törvényszéki bálon ismerte meg Temesváry Bubit, ahol neki Náczi bemutatották. Nelly nevétől kicsit összeszorult a gyomra még most is, ivott egy kortyot a csokoládéból, az új lány előtte, tenyere a kötélynén, izzad biztos, csak hadd izzadjon, széles járomsontján vörösen feszül a bőr, seszínű a haja, ez nem fog kelleni senkinek. Beleszólása neki nem volt, pedig már akkor tudta, hogy az ipszilon többet ér a főtanácsosi rangnál, tán még az apja vagyonánál is. Pedig még Apaffy Putyi is csapta neki a szelet, a polkát mindig csak magával, a mályvaszín ruháját vegye fel, Judit, az én kedvemért abban jöjjön el. Olyan magasra csaknem, belátta, Istenem, akkor legalább Kékessy Bécsi, azért se sokat kellett volna törnie magát, de szóba sem jöhetett.

A névváltoztatást is csak az apja halála után, amikor letelt a gyászév.

– Ki is tértek?

– Senkik voltak, most meg hajthatja Ignác előttük a fejét.

Az anyja a cselédet hívatta, fekete drapéria minden tükrön, az ollóért maga nyúlt, anyám, kérem, ne hisztériázzon, ezt teszi mindenki, ilyen háttérrel nem lehet boldogulni manapság. Ott bontotta ki újra a haját az úri

szobában, ahol az apja megvágta a gallérját, mikor megkapták az értesítést, hogy a bátyja elesett Isonzónál. Ezüstkéketén hullottak a tincsei, a bülbülmadár vörös csőrébe kapta őket és elrepült velük, messze keletre, ahonnan érkezett, alig telt le a gyászév, kezdődik újra, jól van, menjetek, de áldás nincs azon, ne is várd.

Mit neki áldás, ízlelgette a nevet újra meg újra, nyelve hegyére vette, úgy kóstolgatta, az egyenes fordítás szóba sem jöhet, de azért eljátszott vele egy pillanatra. Gével kell hogy kezdődjön, gé, mint Goldmann, abba nem fér bele az arany, kompromisszumot kell kötni.

Gara. Gara Ignác, a fia már akár Árpád is lehet.

Szélesre nyíltak az ajtók, melyek eddig résnyre csak, odabent aztán nem volt könnyebb, főtanácsos úr, neked a libamáját ajánlom, csokolom a kezét nagyságos asszony, olyan szép ma, mint egy álom. Akkor elhatározta, hogy elküldi Glückelt, aztán mégse, az anyjával próbálta nyugtatni magát, abba végképp belehalna, ha a vénasszonyt is elbocsátaná, ha nem vigyázná a konyhát senki, hát teneked már Glückel se kell, hisz csepp voltál, már ringatott. Hiába küzdött ellene, a vér íze a szájában mindig, akárhol ettek, bárkit kerít, még a tálat sem képes kimosni rendesen, a vénasszony meg jól betanította a lányokat, nem csak a konyha, az egész ház a kezében. Magának sem merete bevallani, hogy képtelen lett volna más rendet megszokni, hiába vetted le a neved Náczi, a szagod, az megmaradt.

Ez az új család, ez is csak púp a hátára, pedig az Iboly nyomban beletanult, ügyes lány volt, alig serdült, mikor magához vette, aztán mire ment azzal is. Az elején kedvtelve figyelte, gerince éppen a megfelelő ívben hajlott meg, ahogy körkörös mozdulatokkal, jobbról balra súrolta az ezüstöt, elég volt neki a homok is, mégis ragyogott minden. Náczi majd meglepődik, ha ezt a málét meglátja az Iboly helyén, gyorsan felnőtt az a lány, alig néhány év, elég is lett belőle. A római vizit most éppen a kellő időben érkezett, Náczi, ha megjön, már kész helyzetet talál, szóvá nem teszi, mit neki egy cseléd. Bizonyítéka ugyan nem volt semmi, de minek ehhez bizonyíték, elég volt ránézni, a mellei, mint két kerek alma, harapnivaló.

– Hogy hívnak? – forgatta a cselédkönyvet a nagyságos asszony, nincsen ebben semmi, ami hasznos lehet.

– Varga Orsolya – válaszolta a lány, és alig is mert felnézni. Ez jó, ez tetszett a nagyságos asszonynak, Ibolyának nem tűrte a pillantását. Már az első alkalomkor látta, hogy baj lesz vele, de azt hitte, betörheti, kicsinek látszott, szinte gyerek, az ilyen még hajlítható, de tört inkább, mint a kezében a seprűnyél, mikor kiküldte a hóba seperni, a szeme meg vágott Ignác felé, hát azért van most itt ez a málé, az Iboly pillantása miatt.

– Mamlasz – sziszegte, és a lányt mellbe csapta az alig artikulált indulat, inkább ordítana, verné az asztalt, vagy

rázná meg két marokkal, hogy levegőt se kapjon. Ezzel a sziszegéssel nem tudott mit kezdeni, ez megzavarta, lesunyta hát a fejét, fél se nézett, a naccsága csak hallgat és sziszeg, forgatja a cselédkönyvét, oszt csak bámulja, mit lát azon, mi van abba beleírva, tán belevették azt is, hogy megszökött? Szíve szerint máris futott volna vissza a falujába, de azt nem, milyen szégyen lenne az, drága Jézusom, ezt most már végig kell csinálni, nem is magáér, Palkóér. A szíve is elfacsarodott egy pillanatra, mit is gondol most róla Palkó, megmondta-e neki Piros, csak megmondta, iszen úgy kérte rá, még a könnye is csorgott, pedig nem szokott olyant. Ha előre tudja, nem engedi el biztosan, megrázta két marokra, hogy a levegője is fennakadt, mikor mondta neki Muskát Erzsit, hogy megcsináta a szerencsáját, miket beszélsz te, nem leszel más kapcarongya. De hát mit tehetett vóna, mi mást, a zsellértelekből nem jön ki a staffrungra való. Palkó is hiába kubikol, édes Jézusom, milyen nehéz is az a kubikos talicska, minden völgy fölemelkedjék, minden halom alá szálljon, és legyen az egyenetlen egyenessé, csak úgy húzza az ember vállát, alig is lehet megemelni. Nehéz lehetett az Palkónak is, pedig milyen erős ember az, olyan a válla, mint a bikáé, ahogy feszül. Őt is fél kézzel penderítette bele a vurstliba búcsúkor, olyan a szemed, mint a gyöngyaláris, mondta Palkó, ő meg nevetetett, már mér vóna neki piros szeme.

– Két kódustarisznyát nem lehet összekötni, miből fogtok megélni?

Palkónak csak összeesett az a széles válla, miből, miből, kenteknek se vót miből, mégis itt vannak.

Akkor jutott eszébe neki Muskát Erzsi, meg a Karakasék kisebbik lánya a csordajáráson, azok se arról vótak híresek, hogy tapasztott fődről lehetne náluk ozsonnálni, aztán milyen szépen összeszedték a hozományra valót Pesten, mondta is Palkónak, de az csak megrázta, mint a rongyot, hogy a lélegzete is elakadt. De hiába, nem vót más, csak a kubikolás, imádkozzál lányom, megsegít a Jóisten, meglásd, csak a zsoldárod legyen mindég nyitva, mint a szép híves patakra, a szarvas kívánczik, lelkem úgy óhajt uramra, és hozzá fohászkodik. Nyáron alig is találkoztak, nem járt Palkó haza, de iszen minek is, ő maga markot szedett az aratók után. Édes Jézusom, milyen forróság volt ott a tarlón, de még a boglyában is, ahol aludtak, nem tudott másra gondolni, csak a Palkó széles vállára, ahogy húzza a sárga föld, könnyhullatásom énnékem kenyerem éj-jel nappal, mikor kérdezik éntőlem, hol Istened, kit vártál, nem lesz itten semmi sem, vén jány maradsz örökre, a tizenhatot töltöd kenyérszenteléskor, mit akarsz? Az apjának hiába könyörgött, nem engedte Palkóhoz, jobb sorsot kívánnék neked, mint a mienk vót, hát job-

bat vágyott ő is. Úgy jött el, hogy csak Piros tudta, hogy, de ha desapáméknak elmondod, te, agyonváglak, csak Palkónak, neki szabad, hogy tudja, miért. Az apja, anyja meg gondoljon, amit akar, majd ha leteszi az asztalra a hozománynak valót, egy év, kettő, semmi az, lehet kikérni a menyasszonyt.

Jó időben érkezett Pestre, ilyenkor cselédet alig lehet kapni, kinek meg kellett, kellett annak nagyon, két házat is vezetnek ilyenkor az úriasszonyok, súgta egy tapasztaltabb szakácsnéforma, mikor várták a könyvet, a család a nyári lakba, hegyek közé, vagy a vízre, de azért a városi házat is fenn kell tartani, tudják ezek, hogyan kell élni, helyet lehet találni ilyenkor könnyen, csak sztán megbecsüld magad.

– Mamlasz – sziszegte a nagyságos asszony. – Azt látom, mi a neved. Azt kérdem: hogy hívnak!

Ez a kérdés jó volt, ez csapott, mint az ostor, a lány ezt már ismerte otthonról, Garamról, meg is felelt tisztességesen:

– Osinak.

A nagysága cigarettára gyújtott, megnyugodott most már, ezzel a lánnyal könnyű lesz, intett neki, mehatsz, majd Glückel a konyhában mindent elmagyaráz. A lány vézna teste kisurrant az ajtón, szívós ez, mint a macska, de már betörte valaki, ez már olyan, mint a rongy. Először megrémült a lány nevében pergő errektől, Varga Orsolya, ennek tartása van, mint az Iboly gerincének, de ez a lány nem Orsolya, csak Osi, ez már cselédnek való.

Amikor a naccsága kiküldte a konyhába, boldogan surrant ki az ajtón, ha a konyha, akkor maradhat, akkor el nem küldik, legalábbis ma nem. A konyhában biztonságot remélt, ott legalább minden olyan, mint otthon, a hagyma csíp itt is, a tűz is ugyanúgy sutorog a tűzhelyben, a zsír meg kicsap, ha nagyon alágyújtanak. Szeretett főzni, főleg mikor volt mit, csirkét vágott az anyja nagy ünnepeken, készítsd meg Osikám, nekem nincs rá érkezésem, de csinált ő krumpliból is olyan paprikást, nyalta az ujját mindenki, kolbász se kellett bele. Disznajuk nem volt soha, de hívták segíteni Versegiék, vágta azok minden télen. Hát ennyi vót a komaság, te, Józsi, kügyed át a lányt, olyan a keze, mint az arany, úgy tud az belet mosni, mint senki más. De itt még a konyha is más volt, a kék meg a piros törőlkendők csak úgy villogtak a fogason, eszeden légy, melyiket fogod meg, mit csinálsz, az a tejes edény, fleischig und milchig, melyik asztalra, melyik szekreterbe teszed. Először azt hitte, hogy csak a vénasszony rigolyái, cse-ropes lett a keze, csípte a só, forgatta benne a húst, meg nem eheted a húst az öt elevenítő vérral együtt, a vér az élet, ne edd, földre ne dönts, mint a vizet, ez Noah fiait hét micvájának egyike, vizsgálj meg a tojást is, mielőtt

használod, a tejet meg legfőképpen el ne feledd, mindent jól megvizsgáljatok, s csak azt tegyétek, ami kedves az Úr színe előtt.

A víz folyamatosan sustorgott a konyhán, mintha a vénasszony is eltanulta volna tőle, sose bántotta, nem is kiabált, még akkor sem, mikor tudta, a kést vágná belé, csak sustorgott, mint a forró víz, átkozd meg, Uram, az ilyet, a cédnak valót, átkozott leszel a városban és átkozott a mezőn, átkozott lesz a te kosarad és a te sütőtekenőd, átkozott lesz a te méhednek gyümölcse és a te földednek gyümölcse, átkozott leszel bejöttödben, átkozott leszel kimentedben, bocsát az Úr tereád nagy átkot, bomlást és romlást mindenben, amit kezdesz vagy cselekszel; mígnem eltörölteled és gyorsasággal elveszel a te cselekedeteidnek gonoszsága miatt, megvetvén vesd meg azt, és útválván útváld meg azt, mert átkozott, hogy átokká ne légy magad is.

A lány összeszorította az ajkait, nem válszolt, csak hallgatta a vénasszony sustorgását, ilyet hoz ide megint, kezddetem előlről, nem

tud ez semmit, ez a siksze, forogna az apja a sírjában, ha látná, mit művel ez a Judit, nincsen rend ebben a házban, semmilyen, hiába szakassza meg magát. Glückelnek még a fasori rend is kevésnek tetszett, nem otthon vagy, pirított rá a nagysága nemegyszer, mikor a fasori villába felkerült, itt senki se rabbi, még csak nem is sehita. Pedig ezért tartották, az apja miatt, egy sehita lánya tudja a törvényt, ebbe nőtt bele, vérében van minden étkezési és tisztasági szabály, rábízhatsz a házat nyugodtan. A konyhában nem is volt semmi baj a parancsolatok megtartásával, a Tórában hatszáztizenhárom parancsolat van, de Dávid király összefoglalta tizenegyben. Uram, ki lakhatik a te hajlékban, ki tartózkodhat a te szent helyeden? Az, aki egységben jár, jogosan cselekszik és igazságosan szól az ő szívében, akinek nincs rágalmozó szó a nyelvén, aki nem tesz felebarátjának rosszat, esküjét meg nem másítja, pénzét nem adja kamatra, aki az ártatlant meg nem rontja,

más asszonyára kívánsággal nem tekint, aki megveti a megvetendőt és tiszteli az istenfélőket, aki így cselekszik, soha meg nem inog, igaz ember az, és az ő hűségében él, mert boldogok a te háznak lakói, örökké dicsérnek téged, jóság és kegyelem övezi őket egész életökben, áldás van azoknak minden lépésén, nincsen rend sehol a Goldmann házban, csak a konyhán, akárhogy is, kitértek.

Azt hitte, csak a vénasszony, de már az első este úgy a szívébe dobant, amikor Gara nagyságos úr előtt meg kel-

lett állnia, látta már ő ezt az arcot, Weisz, a szatócs Garamon, annak pontosan ilyen a nézése. Református falu volt az övék, puritán, szóval, nem is túrt meg zsidót, csak egyet, futott, ha a szatócsbolt előtt vitt el az útja. Pedig Weisz csak állt nap-hosszat a boltja előtt, és mosolygott bele a szakállába, ha megnyúzzák se lépett volna be oda, a tanító úr is intette őket, énekeljük fennállva, kedves gyermekeim, az Úrnak 59. zsoltárát, szabadíts meg engem Úristen, oltalmaz meg e hamis néptől, kik az én veszedelmemen örülnek, és szomjúhoz-
zák az ártatlan vért.

Eigel István rajza

Reszketett, úgy félt, de megkeményítette magát, ha a halál árnyékának völgyében járok is, nem félek én, mert te velem vagy, vesszöd és botod megvigasztal engem, ha nem lenne Palkó, elszaladna bizonnyal.

Aztán végül nem Palkó miatt maradt.

Az alagsorban hálatták, sírt a vackán egész éjjel, észre sem vette, mikor nyílt ki az ajtó, csak amikor recscent a szalma az ágyán.

– Ne sírj, nem könnyű itt senkinek.

Hogy aztán maradt, a Gyuri miatt vót, nem bírt volna ki egyetlen napot sem abba a házba nélküle, pedig át sem jött többet, csak azon az első éjszakán, nem is látta nagyon, csak mikor estéknként megjött. Akkor mosolygott rá, csak köszönt és ment tova, de olyan volt annak a fiúnak a mosolygása, mint pünkösdi futás az Ágas-hegyre, mikor szaladtak fel a szélbe egész a csobogóig, ahogy megmeríti benne az arcát, egészen olyan.

Gyurit is ott hálatták az alagsorban, pedig a nagyságos úr rokona vót, vagy mi, mégse engedték odaföl. Többet nem jött át, pedig várta, aztán megszokta ezt is, hogy csak a falon keresztül, iszen nem volt beszélni Gyurinak se kivel, olyan egyedül vót az a fiú, árván, nincstelen rokon. Egy fal, annyi választotta el őket, éjszaka átbeszéltek rajta, hajnalig hallgatta a hangját, nem is értette sokszor a beszédét, csak tapadt a falra, engem szólít és én felelek néki, vele vagyok a bajban. Nem mondott neki semmit, pedig már akkor tudott vóna, félt, megveti, jaj nekem, mert elvesztem, tisztátalan nép között lakom, s magam is tisztátalanná lettem, ne keveredjete a korpa közé, édes gyermekeim, mert felfalnak bennetek a disznók. Szentestekor már nem akart hazamenni a falujába, csak felnyitottam a számat és lihegtem, desapám kettévág, ha megtudja, Palkó lábát se törli belém, nemhogy asszonyoknak, nincsen nekem menedékem, hová is futhatnék.

Talán ha azt a jegyet nem adja neki, másként jár a sorsa, gyere el Osi, hogy mennék, nem enged a naccsága.

– Ez az utolsó fellépésem Pesten.

A naccságának azt mondta, a bátyját kell meglátogatnia a kórházba, ha a fene fenét eszik is, ő odahaza nem marad, mikor a Gyuri táncol az operában. De vesztére ment, hogy táncolt az a fiú, édes Jézusom, nem látott ő olyat soha, úgy ugrott fel, hogy neki még a szíve is megállt, azóta nincsen neki nyugalma, csak vergődik, mint a kalickába zárt madár, rajtad kívül, mit kívánhatnék a földön, ha eleped a testem és a lelkem, szívemnek osztályrésze te maradsz magad.

Hiába forgatta magában, csak az lehetett az oka, hogy Gyuri elment, azután pakolt össze véglegesen, amikor rájuk nyitott. Árpi ellen már nem is védekezett, a nagyságos úr rájárt már rég, hogy visított a naccsága, mikor felrendelte a Svéd-hegyre, hátulról, mint a csődörök a méntelepen, az uradalmi béresek meg körbeálltak, röhögtek, ne, te, ne, osztán vigyázz, gerince ne törjön, Árpi már csak a vége volt, alig legényke.

Miután Gyuri elköltözött a Gara-házból, csak a plakátokat leshette, látta is rajta a nevét, de szólni nem mert, Mihálynak aztán végképp nem, ballejt, az kell neked, arcátlan. Mihályért hálás volt a Jóistennek, nekem így is kellesz, Osi, evvel a fattyúval a hasadba, de szavad ne legyen, kié, az enyém, mert az enyém vagy te is testestül, lelkestül. Úgy szerette Mihály a gyermeket, mint a sajátját, hóc, hóc katona, ketten ülünk egy lóra, hárman meg a zsidóra, verjed bittal a fajtáját, ne sajnáld a lába szarát. Kacagott a kicsi, ő meg csak elfordult, azt hiszi biztos, Árpi ejtette meg, vagy a nagyságos úr, vér szerint lehet is, de szíve szerint a Gyurié, őt ölelte Árpiban, szállnék veled az égre, csak fogjál szorosan.

Mikor jöttek az orosz repülők, Mihály éppen a parancsnokságon, a Bakás uccán, csak kapta a lányt, futottak le a pincébe, átgondolni se volt, hova, mert már dőltek rájuk a falak, csak nyújtotta volna felé a kezét, hol vagy életem, hol vagy én kincsem, ágyamon kereslek, de nem talállak, házamba kereslek, de nem talállak, felkutatom az utcákat és tereket, merre vitték, hova ment el, üresek a plakátok, nincsen rajt többé a neve, hol vagy kincsem, én egyetlenem, kislányom, Ildikóm.

KABDEBÓ TAMÁS

Angyali

*Egy angyal szállt a háztetőre
Bebújt a házba a kéményen át
A hideg kandalló előtt megállt
Riszálgatta kormos derekát,
Hogy onnan a kormot lerázza.
Maszatos volt két keze, lába
Fekete volt szép fehér ruhája
Átlibbent hát a fürdőszobába
Megnézni, hogy ragyog-e még
Feje fölött a glóriája.
Hah! Megszólalt a glória:
„Itt vagyok, ragyogok,
Mint a fekete szurok.”*